

NYHETSBREV 3:2011

(Publicerat 2011-12-07)

För några månader sedan bestämde jag mig för att det nog vore lämpligt att skriva ett lite längre nyhetsbrev om aspekter av den ekonomiska krisen. Och att jag borde publicera ett sådant före jul. Jag bestämde mig till och med för några böcker som jag ämnade läsa som förberedelse. Men som det ofta blir med olika planer så kom annat emellan. Och nu ser kalendern ut på ett sätt som gör att jag kan vara helt säker på att planen havererat.

Detta gjorde mig lite ledsen. Jag tänkte på mina trogna läsare och kände mig nästan som en svikare. I synnerhet som jag inte heller hade någon reservplan. Men vad göra? Jag fick alltså finna mig i att det inte skulle bli några fler nyhetsbrev i år. Men för ungefär en vecka sedan fick jag så plötsligt en idé. Det som lyste till i hjärnkontoret var tanken att det faktiskt nästan var på dagen 20 år sedan min far dog. Ja det t.o.m. kändes som att det var han som påminde mig. Så därför kommer det här nyhetsbrevet att handla om några personliga reflektioner om döden. Ett ämne som kanske inte är så långsökt som ersättning för ett nyhetsbrev om den ekonomiska krisen som det kan verka.

I. Pappa, döden och Clint Eastwood

Döden är inte populär bland oss människor. I varje fall inte bland de levande. Och i varje fall inte när vi känner oss i full vigör och är rimligt framgångsrika. Min gamla mamma (92 i skrivande stund) är inte lika antipatiskt inställd. Hon brukar lite filosofiskt säga att vår herre ser till att det blir så problematiskt mot slutet att vi längtar härifrån. Och när hon känner sig mera kritisk mot sin situation så brukar hon med viss uppbragdhet i rösten säga ötänk att det skall vara så svårt att komma härifrån. Jag brukar då säga att hon inte behöver oroa sig, ingen blir kvarlämnad. Och att hon får ta upp klagomålen när hon kommer över på andra sidan.

Då och då frågar jag henne hur hon tror att det är där på den andra sidan. Hon vet inte, men hon hoppas att hon skall få träffa sina gamla vänner och sin käre make. Men det bekymrar henne att det finns så många döda. Frågan hon ställer sig är hur hon skall hitta dem som hon bryr sig om. Jag försöker förklara att på den sidan om förlåten så behöver man bara tänka på en person så är kontakten upprättad. Men det tycker mamma verkar vara för bra för att vara sant.

Hon brukar också säga att pappa hade tur. Han skulle aldrig ha klarat sig om jag hade dött före honom, säger hon. Och det är säkert helt riktigt. Dessutom verkar hon tycka att han fick en tämligen skonsam död jämfört med den långsamma utfasning som hon själv är underkastad. Men detta är en ståndpunkt som växt fram med åren. När pappa dog var reaktionen inte lika filosofisk.

Han dog nämligen hastigt i slutet av november 1991. Han och mamma hade varit i Mellerud på en liten shoppingtur. Bilen var just inställd i garaget och mamma hade snabbt värmt lite mat åt honom. När hon var inne i ett angränsande rum för att sätta på TV:n sa min pappa sina sista ord: öDet här var gott, jag äter upp allt.ö

Då skall det till berättade mamma, och när hon rusade ut i köket såg hon honom ligga död på golvet. Ett slaganfall släckte hans liv på ett ögonblick. Från mitt perspektiv var inte detta överraskande. Jag hade länge känt att hans liv hängde på en skör tråd. Jag insåg också att min mamma mycket förståeligt blundade för detta. Hon ville ju inte bli änka och känslomässigt verkade väl sannolikheten för detta öde minska om hon förträngde verkligheten.

Det visade sig dock att han hade försökt förklara för henne hur läget var. Han var inte onödigt pratsam när det gällde sig själv. Men vid ett tillfälle när min mamma klagade livfullt över sitt hälsotillstånd hade han sagt: "Jag är dåligare än duö. Men mamma lyssnade inte på det örat. Lite senare hade han sagt att ödu blir snart ena (d.v.s. ensam)ö, men inte heller då fått något gensvar från mamma. Och till sist sa han öså här dålig kan man inte va och levaö. Men inte heller det bet.

Efteråt beklagade sig mamma över detta. Hon tyckte att hon inte borde ha låtsas som ingenting när det nu visade sig att det han sa var långt mera sant än vad hon kunde tro eller ville acceptera. Jag försökte trösta henne med att hon var i gott sällskap. Jag hade just läst en självbiografi av Anwar Sadats änka, och hon hade konsekvent slagit dövörat till när hennes make alldeles innan mordet på honom talade i klara ordalag om sin förestående död och hur han ville ha sin begravning.

Så fort det var praktiskt möjligt åkte min fru och jag till mitt föräldrahem när dödsbudet kommit. Där var det förstås förstämning. Mamma var uppriven och min bror såg mest besvärad ut. Det är något konstigt med döden. Vi har svårt att tycka att den kommer i rätt tid. Är det inte för tidigt så är det för sent, eller så är det fel på sjukdomarna eller olyckorna eller vad det nu var som fick livet att slockna. Jag undrar just hur den död ser ut som de efterlevande inte har en enda invändning mot.

Vi diskuterade förstås olika praktiska saker. Och efter ett tag kom vi in på den svåraste och mest laddade frågan, dvs. hur det skulle bli med gården. Om vi skulle sälja den eller om vi skulle fortsätta att äga den tillsammans eller om någon av oss bröder skulle bli bonde så där alldeles helt apropå. Jag hade ingen lust att ägna mig åt diplomatiskt finlir så jag sa rent ut vad jag tyckte. Och det var förstås att vi skulle sälja. Motiveringen var att jag ansåg att min bror i realiteten var lika lite intresserad av att bli bonde som jag. Och därmed menade jag att saken var avgjord. Men min bror var inte på humör att säga något tydligt i denna fråga, och jag försökte inte forcera fram något besked. Det var ju inte bråttom.

När det så blev dags för sänggående hände något utomordentligt intressant, och kanske också överraskande. Jag hade inte mer än lagt mig så blev jag i princip överfallen av min ursinnige döde far. Det var som om han slogs i sitt kroppslösa tillstånd. Det formligen ven genom luften av kroppslösa smockor. Kanske det kan beskrivas som fokuserade attacker av riktigt uppretade bålgetingssvärmar. Jag hade faktiskt aldrig upplevt något liknande. Och förklaringen var förstås hans massiva ogillande av vad jag hade sagt om försäljning av gården. Hans ögonsten skulle inte säljas. Så var det bara. Min bror borde ta över den.

Både min fru och jag insåg omedelbart att han inte riktigt hade fattat att han var död. Hans egna föreställningar om vad det skulle innebära att vara död var väl inte alldeles klara. Förmodligen trodde han att det mest sannolika var att det skulle bli tyst och kolsvart. Och när han nu hade funnit sig kapabel att uppfatta vad vi hade talat om så bortsåg han uppenbarligen från att hans döda kropp hade forslats bort och att förberedelserna för begravning hade inletts. Så nu ville han med emfas understryka vad han tyckte i själva sakfrågan. Han hade väl märkt att hans egna försök att lägga sig i samtalet inte hade lyckats. Men lite rejäl och fokuserad ilska skulle kanske förändra argumentationsläget.

Min fru och jag gjorde vårt bästa för att lugnt kommunicera till honom att han var död, och att han inte skulle stanna kvar. Att han omedelbart skulle gå mot ljuset. Då skulle han bli hjälpt och mottagen. Och han behövde inte oro sig för det jordiska liv som var tillända. Nu väntade andra äventyr i ljusvärlden.

Pappa var klok. Han avvisade en karriär som missnöjt spöke, och gick vidare. På begravningen var jag för mottaglig för grannarnas och anhörigas sorg och dödsrädsla för att uppfatta pappa riktigt tydligt. Jag tyckte dock att han kändes nöjd. Något som min fru bekräftade. Hon hade sett honom strålande av glädje i sin bondemundering när det talades vackert om honom.

Från minnesstunden efteråt i församlingshemmet var det en sak som gjorde särskilt intryck. Det var en av grannarna ó han hette Mellegård ó som berättade om den sista dagen pappa levde. Och om hur han hade gjort något som han aldrig brukade. Han hade kommit på besök, vilket han i och för sig gjorde ibland, men den här gången stannade han i ett par timmar. Så länge brukade han aldrig stanna. Han kom helt enkelt för att ta farväl sa den djupt rörde grannen. Och min mamma kunde komplettera historien med att pappa tidigare under sin sista dag hade kommit in från en kort arbetsrunda och sagt: öNu är det klartö och menade då de vinterförberedelser han behövde göra på gården. I varje fall uppfattade mamma det så. Och så hade han sagt att han måste gå till Mellegård. öMen det kan du väl göra i morgonö hade mamma svarat. öVi skall ju ändå till Mellerud.ö öNej jag går idagö, blev svaret.

Sådana här små historier kring döden och dödsfall är förmodligen inte ovanliga. Men det talas sällan öppet om dem, och de ötillåtsö så att säga inte att forma den officiella eller rådande synen på döden. Den man måste ha för att slippa bli åsatt olika nedsättande etiketter som önew age flummareö och spiritist eller bara bli ansedd som en naivt godtrogen, ovetenskapligt tänkande och religiös person.

Officiellt sett är döden den fullständiga nattsvarheten, medvetandets utslocknande. Ett bistert faktum som man förstås vet att en del försöker mildra genom olika mer eller mindre trösterika religiösa eller andliga fantasier om ett liv efter detta i en eller annan form. Men allt sådant är förknippat med en viss skam eftersom den riktigt lyckade moderna människan måste kännetecknas av sin osentimentala saklighet. Och till denna saklighet hör övertygelsen att döden är den definitiva slutpunkten för det synnerligen kortvariga och slumpmässigt uppkomna irrbloss i kosmos som ens lilla liv utgör.

Denna kollektiva övertygelses makt skulle definitivt inte må väl av att vi började prata öppet om våra upplevelser och aningar i dödens närhet. Helst skall vi vara ensamma om våra upplevelser och rent av befara att vi skulle bli betraktade som tokiga om vi sa som det var. Jag tänker t.ex. på en av mina mostrar. Hon var ganska sjuklig och dog för rätt många år sedan. Vid ett tillfälle så frågade jag henne lite om hur hon såg på det här med döden. Och då visade det sig att hon vid en operation hade haft det som kallas en nära-döden-upplevelse. Så jag är inte rädd för att dö var hennes enkla syn på saken. Men naturligtvis pratade hon inte med sina systrar om detta, eller med någon annan heller. Hon ville inte ta risken att någon skulle tycka att hon hade en skruv lös.

Men hon sa som det var på en direkt fråga från mig. Samtidigt spelade det förstås roll att hon kände att hennes ärliga svar inte skulle leda till missförstånd eller andra svårhanterade komplikationer.

Det jag vill understryka genom att ta upp det lilla exemplet med min fars död och min mosters tystnad kring sin nära-döden-upplevelse är alltså att vi människor har all anledning att tala öppet med varandra om döden och de upplevelser och sammanträffanden som uppträder i samband med denna händelse i livet. Den rådande, av tankemakten godkända, synen på döden är framförallt en ideologisk ståndpunkt. Den betraktas som självklar om man har det som anses vara en modern, upplyst och vetenskaplig syn på verkligheten. Denna ger inget utrymme för uppfattningen att människans medvetande överlever döden. Och alla tecken som skulle tyda på sådant förklaras bort som trösterika illusioner eller kemiskt inducerade spratt som hjärnan spelar oss när vi hamnat i den dramatiska situationen att någon för oss viktig person gått hädan.

Dessutom har de verkliga värnarna och försvararna av detta synsätt lyckats få många att tro att perspektivet i fråga inte är ett perspektiv utan en faktisk verklighet. Man hävdar alltså att idén om att människans medvetande skulle kunna överleva döden inte kan vara ett faktum. Och eftersom den inte kan vara det så måste alla tecken som tyder på att ett medvetandemässigt överlevande av döden är möjligt förklaras vara illusioner. Detta är naturligtvis en logiskt oklanderlig slutsats om det är sant att medvetandet inte kan överleva döden. Men om detta antagande är falskt så är slutsatsen också falsk.

Enligt mitt sätt att tänka handlar den verkliga stridsfrågan inte om logiken i olika filosofiska perspektiv utan om medvetandet överlever döden eller inte. Vi är ju mycket vana vid att betrakta frågorna om vad döden innebär, och vad som eventuellt händer efter döden, exklusivt som trosfrågor. Och visst finns det mycket trosuppfattningar på detta område. Men det finns en kärna av orubblig fakticitet. Överlever medvetandet döden så är inte det en trosuppfattning utan ett faktiskt förhållande.

Det centrala i kontroverserna om dödens natur och innebörd handlar alltså om ett faktiskt förhållande och inte om filosofiska eller teologiska teorier och perspektiv. Situationen påminner därför en del om den aktuella diskussionen om huruvida det möjligen finns partiklar som går fortare än ljuset och vad detta i så fall skulle betyda för korrektheten hos och räckvidden av Einsteins relativitetsteori.

Det jag menar är att på samma sätt som vi har en syn på tillvaron i materiell mening som förutsätter att det inte finns överljuspartiklar har vi ett filosofiskt perspektiv på döden, och därmed också på livet och dess mening, som förutsätter att medvetandet inte kan överleva döden. Visserligen försöker vi genom olika sorters filosofisk propaganda dölja för oss själva att vårt perspektiv på döden är en trosuppfattning. Det av tankemakten påbjudna synsättet innebär ju att materialistisk reduktionism hålls för vara en faktisk sanning och inte ett filosofiskt perspektiv eller en världsbild bland andra möjliga världsbilder. Men det ändrar inget i sak.

Som jag ser det är det en fråga av stor angelägenhetsgrad både att ifrågasätta och bryta den materialistiska reduktionismens makt över oss. Min senaste bok *ó I ett annan ljus ó* har detta som sitt huvudtema. Och min övertygelse har förstås inte ändrats sedan boken publicerades.

Nu ämnar jag emellertid inte ge mig in på att kärnfullt upprepa mina huvudargument i boken. Jag kommer inte heller att redogöra för de olika typer av forskning som förekommer för att försöka bevisa hypotesen om medvetandets överlevande av döden eller åtminstone dess oberoende av den fysiska mekanismen. I stället vill jag rikta en uppmaning till alla mina läsare till större personlig öppenhet kring döden. Jag ser det nämligen som en viktig del av förändringen av synen på de yttersta tingen att vi vågar berätta om våra egna upplevelser på området. Allt från nära-döden-upplevelser till olika typer av kommunikation med de döda. Om vi av rädsla för att bli bedömda som tokiga ó eller åtminstone hjärnuppmjukat omdömeslösa ó tiger med vad vi har upplevt och upplever så bidrar vi indirekt till att det rådande perspektivet kan behålla sin maktposition.

Utan att ha några statistiska undersökningar som stöd utan bara de inblickar i frågan som jag fått genom kontakter i privatlivet så har jag uppfattningen att tämligen många, kanske de flesta, har upplevt mer eller mindre frapperande och meningsbärande ting relaterade till döden. Upplevelser som i den allmänna atmosfären av skepsis lätt föses åt sidan som något som inte är värt att bry sig om. Man kanske kallar det en ren slump och försöker glömma bort det hela så fort som möjligt. Orsakerna till detta kan förstås vara många men en icke obetydlig roll spelar rimligen rädslan för att upplevelser av detta slag skulle kunna antyda något negativt om ens egen mentala hälsa och balans.

I vilket fall som helst tror jag att om vi skulle göra verklighet av tanken att prata öppet om våra innersta föreställningar och upplevelser kring döden så skulle det inte bara bidra till att successivt försvaga den makt som det rådande perspektivet har utan det skulle också medverka till ett försvagande av den öppna eller förträngda dödsrädslan. En dödsrädsla som också uppträder förklädd, t.ex. i förening med den överlägsna och cyniska nedlåtenhet som övertygade företrädare för nattsvarethshypotesen kan uppvisa gentemot alla som har olika inre anledningar till att inte acceptera idén om döden som medvetandets totala och slutgiltiga nedsläckning.

Fördelen med att tala öppet begränsar sig dock inte bara till detta. Det är ju inte så enkelt att vi alltid kan rätt förstå och tolka vad vi upplever, och därför är öppna och prövande diskussioner med andra ett sätt att öva sin egen urskillningsförmåga. Allt till fromma för tanken att vi tillsammans skall kunna utveckla en syn på döden som är ett stöd för vår förmåga att leva kloka och goda liv.

Måhända en smula överraskande är Clint Eastwood en bidragande orsak till att jag för detta på tal. För inte så länge sedan tog jag mig äntligen tid att titta på hans senaste film *Livet efter detta*. Jag visste ju redan att den fått tämligen ljumma recensioner. Vilket nästan fick mig att tro att det skulle kunna vara ett verkligt mästerverk. Mitt första intryck av filmen var emellertid inte fullt lika positivt. Den kändes som en habil historia, men långsammare och lågmäldare än vanliga Clintanfilmer. Det som framförallt störde min uppskattning av filmen var att jag helt självupptaget hade hoppats att den skulle bjuda på något som överraskade en så pass garvad tänkare på de yttersta tingen som jag.

När jag kom på att detta var orsaken till min lätta besvikelse såg jag om filmen utan att hoppas på något särskilt för min egen del. Och då såg jag att det inte bara var en djupt mänsklig och tänkvärd film utan att den skulle kunna användas som rena studiecirkelmaterialet för diskussioner om döden, dess natur och roll i livet.

Jag har gjort några grundliga filmanalyser i tidigare nyhetsbrev så en del av mina läsare väntar sig kanske nu en djupdykning i *Livet efter detta*. Men något sådant skall jag inte ägna mig åt. Därtill är handlingen alltför uppenbar. Utan jag skall i stället helt kort nämna en del av de frågeställningar kring döden som Eastwood gestaltar med hjälp av filmens tre huvudpersoner.

Matt Damon spelar det tveksamma mediet George Lonigan. Hans medialitet förklaras vara en följd av något slags hjärn- och ryggmärgsinflammation som krävde en operation som blev framgångsrik såtillvida att sjukdomen botades. Men en biverkan blev att George Lonigan kunde kommunicera med de döda. Hans girige bror ville att han skulle slå mynt av sin gåva. Lonigan gick med på detta ett tag, men när filmen inleds hade han hoppat av denna verksamhet och hävdade att hans mediala förmåga alls inte var en gåva utan en förbannelse. Hans erfarenhet var att medialiteten gjorde ett normalt liv mycket svårt.

I filmen uppvisar George Lonigan flera exempel på en mycket precis medialitet. Inte av förutsägande karaktär utan han kan nämna detaljer om de döda och om klientens relation till honom eller henne som han omöjligen kan känna till på vanligt sätt. Han framställs rätt och slätt som genuin och äkta vara.

De frågeställningar som fokuseras i denna karaktär är frågan om det alls finns någon pålitlig medialitet. Och om en sådan finns om den då bör användas för att tjäna pengar. Denna frågeställning aktualiseras framförallt genom att den ensamme tvillingbrodern Marcus som i sitt desperata sökande efter kontakt med sin döde bror Jason (brödraparet spelas av Frankie och George McLaren) gör en turné bland olika personer, som utger sig för att kunna förmedla kontakt med den andra sidan men som är uppenbart inkompetenta. Uppenbart är också att de inte drar sig för att ta betalt för sina tjänster.

Marie Lelay, fransk nyhetsjournalist och känd och ansedd TV-personlighet (spelas av Cécile de France) får hela sin tillvaro rubbad i grunden av sin skakande upplevelse av den tsunami som filmen skildrar med imponerande scenisk kraft. Hon mister nästan livet och får en liten inblick bakom förlåten. Först verkar detta kanske inte så viktigt. Men det blir denna inblick som gör att hennes liv inte kan fortsätta i gamla vanliga och vällyckade spår. Sakta men säkert trycks hon ut ur sitt gamla livsmönster och måste börja söka en ny gestaltning av sitt liv.

Denna karaktär fokuserar kraften i ett genuint uppvaknande av andlig natur. Den port som kort öppnades på glänt kan inte stängas, och det går inte att leva som om porten inte finns eller inte gick att öppna. Men karaktären Marie Lelay erbjuder också Eastwood möjlighet att gestalta hur etablissemangen eller tankemakten förhåller sig till de djupare livsfrågorna. Hon blir helt enkelt bortstött och utmanövrerad. Och den bok hon slutligen skriver har titeln *Livet efter detta: En tystnadens konspiration*. Den handlar alltså om hur forskningsresultat som antyds bekräfta hypotesen om att det mänskliga medvetandet inte utsläcks av döden har tystats ner av tankemakten.

Filmens tredje huvudkaraktär är den unge pojken Marcus. Han har strängt taget frusit fast i förtvivlan över att hans bror dött och söker desperat efter kontakt med honom. I en fascinerande scen skildras också hur den döde tvillingbrodern Jason lyckas med små medel faktiskt rädda livet på sin bror. Karaktären Marcus gestaltar alltså inte bara den allmänmänskliga känslan av närmast förlamande förtvivlan över en förlust och över den brutna kontakten med en kär närstående utan också en intrikat aspekt av samspelet mellan de levande och existenser på den andra sidan förlåten. Och när Marcus så småningom möter George Loney så gestaltas också den nytta som vi människor skulle ha i våra liv inte framförallt av mediala kontakter utan av en sannare syn på döden.

Det finns med andra ord mycket tänkvärt i Clint Eastwoods enkla film. Som jag redan nämnt stod inte recensenterna i allmänhet upp och applåderade. En recensent konstaterar t.ex. att *öLivet efter detta* lever upp till sin titel. Den är stendöd. En annan känner sig säker på att filmen kommer att öreta många i publiken med sitt okritiskt nyandliga budskap och samme recensent tyckte att filmens slut är ösa sötsliskigt sentimentalt att man vill ta paus för tandborstning. Ytterligare en annan recensent konstaterar i kontrast till sin tandborstningslångtande kollega att ödet är en varm och vardaglig film där de starka händelserna och känslorna aldrig blir till sentimentalitet. Självklart är det fascinerande och spännande att på det här viset fundera över det som kommer hinsides. Har de rätt i vad de berättar så okej, fint. Och lite i samma anda konstaterar en annan recensent att *öLivet efter detta* är en film som många länge kommer att raljera över, men vars flämtande hopp andra lär bära med sig bra mycket längre.

Så här avslutningsvis kan jag konstatera att min far och Clint Eastwood är tämligen osannolika kompanjoner i arbetet för en vettigare syn på döden och därmed också på livet. Men det känns ändå inte som om pappa skulle ha något emot sällskapet. Han har i varje fall inte signalerat missnöje. Och något måste ju det betyda.

II. Julklappstips

Med tanke på hur många det är i vårt land som ännu inte har fått ett signerat ex av min senaste bok *ó I ett annat ljus ó* i julklapp så påminner jag om denna passande julgåva till personer med intresse för livsfilosofiska ting. Priset är 70:- för enstaka exemplar och vid större beställningar så är priset 50:- per ex + frakt.

Mejla mig karl-erik@edris-ide.se beställningen så sänder jag boken (böckerna) direkt.

I rådande kristider så kan jag också rekommendera mina tidigare böcker som julläsning. Kanske i synnerhet *I elfte timmen* och *Den vise VD:n*. Prisuppgifter och en hel del övrig information finns på hemsidan www.edris-ide.se.